

Dalibor BLAŽINA

In memoriam Jerzy Jarzębski (1947.–2024.)

Jerzy Jarzębski, jedan od vodećih svjetskih polonista, profesor emeritus Odsjeka za polonistiku Jagjelonskog sveučilišta u Krakovu, predavač na Institutu polonistike Istočnoeuropske više državne škole u Przemysłu, umro je 25. veljače ove godine. Prof. Jarzębski, rođen u Bytomu, studirao je polonistiku u Krakovu, a uz matično sveučilište bio je vezan punih pola stoljeća – kao student, profesor, predavač i istraživač te kao jedan od njegovih najuglednijih članova. Godine 1998. jedan je semestar boravio na Sveučilištu u Harvardu (SAD), a u ak. god. 2000./2001. kao gostujući profesor na Hebrejskom sveučilištu u Jeruzalemu. Tijekom pola stoljeća bogate pedagoške i znanstvene djelatnosti gostovao je na nekoliko desetaka sveučilišta Europe, Azije i obje Amerike. Bio je jedan od najcenjenijih glasova recentne poljske književne kritike te jedan od onih povjesničara književnosti koji su presudno utjecali na oblikovanje slike o suvremenoj poljskoj književnosti u svijesti književnih znanstvenika, ali i čitatelja, i to ne samo u Poljskoj nego i u svijetu.

Neprocjenjiva je bila njegova uloga u promoviranju i kritičkom preispitivanju opusa trojice velikana poljske književnosti 20. stoljeća – Witolda Gombrowicza, Brune Schulza i Stanisława Lema – ali je duboki trag ostavio i kao odličan poznavatelj opusa Andrzeja Kuśniewicza, Mareka Hłaska, Olge Tokarczuk, kao i mnogih drugih pisaca. Istodobno, značajnu je pozornost obraćao širim književnopovijesnim fenomenima, kao što su emigrantska književnost, književnost ”prijeloma”, autobiografska proza nakon 1989. godine. Svojim je stavovima znatno utjecao na oblikovanje kanona poljske proze u posljednjih stotinu godina. Uostalom, o svemu tome svjedoči njegov imponozantan književno-kritički opus, unutar kojega se ističu knjige: *Igra u Gombrowicza (Gra w Gombrowicza, 1982)*, *Roman kao autokreacija (Powieść jako autokreacja, 1984)*, *U Poljskoj ili svugdje. Studije o suvremenoj poljskoj prozi (W Polsce, czyli wszędzie. Studia o polskiej prozie współczesnej, 1992)*, *Apetit za Promjenu. Bilješke o suvremenoj prozi (Apetyt na Przemianę. Notatki o prozie współczesnej, 1997)*, *Oproštaj s emigracijom. O poratnoj poljskoj prozi (Pożegnanie z emigracją. O powojennej prozie polskiej, 1998)*, *Schulz (2000)*, *Virenje Gombrowicza (Podglądanie Gombrowicza, 2000)*, *Svemir Stanisława Lema (Wszechświat Lema, 2002)*, *Schulzov rječnik (Słownik schulzowski, zajedno w Włodzimierzem Bo-*

leckim i Stanisławom Rosiekom, 2003), *Gombrowicz* (2004), *Proza između dva rata* (*Proza dwudziestolecia*, 2005), *Provincija Centar. Napomene uz Schulza* (*Prowincja Centrum. Przypisy do Schulza*, 2005), *Priroda i kazalište. 16 tekstova o Gombrowiczu* (*Natura i teatr. 16 tekstów o Gombrowiczu*, 2007), *Proza: šablone i uzorci* (*Proza: wykroje i wzory*, 2016), *Schulzova mjesta i znaci* (*Schulzowskie miejsca i znaki*, 2016), *Pjesničke i kazališne igre* (*Gry poetyckie i teatralne*, 2018), *Gradovi – stvari – prostori* (*Miasta – rzeczy – przestrzenie*, 2019). Vrlo rano otkriven kao iznimno talentirani znanstvenik, interpret ključnih fenomena suvremene poljske književnosti – kao svojevrsni nastavljatelj tradicije tzv. krakovske kritičke škole iz pedesetih i šezdesetih godina, Jarzębski je dobio niz uglednih nagrada: godine 1984. Nagradu Aleksandra Brücknera Poljske akademije znanosti, godine 1985. Nagradu Fonda Kościelskich, a 1991. godine Nagradu Kazimierza Wyke.

Međutim, Jarzębski nije bio samo jedan od najutjecajnijih povjesničara poljske književnosti 20. i 21. stoljeća, nego i iznimno cijenjeni arbitar u postupku javnog vrednovanja recentne književne produkcije: od 2001. do 2003. godine bio je član žirija Književne nagrade Nike – najcjenjenije poljske književne nagrade (godine 2006. njegova je knjiga *Provincija Centar* i sama bila nominirana za tu nagradu, dok je godine 2003. za *Svemir Stanisława Lema* dobio Nagradu Krakovska knjiga mjeseca). Godine 2008. sudjelovao je u radu žirija za Nagradu javnih medija u području lijepe književnosti COGITO, a od 2016. godine sve do nedavno predsjedavao je žirijem Nagrade Witold Gombrowicz za prozni debi. Kao profesor na Odsjeku za polonistiku Jagjeloškog sveučilišta, član Komiteta za znanost o književnosti Poljske akademije znanosti i uprave poljskog P.E.N. Cluba pokretao je brojne znanstvene i kulturne projekte i inicijative, organizirao važne skupove, bio član uredništava i suradnik najvažnijih poljskih književnoznanstvenih časopisa. Bio je također mentor mnogim studentima i doktorandima nekoliko generacija poljskih znanstvenika. Iznimno je plodna bila i njegova međunarodna aktivnost, posebno u krugovima istraživača djela Witolda Gombrowicza i Brune Schulza. Njegovi su radovi prevedeni na dvadesetak jezika. Uza sve ostalo prof. Jarzębski, naš dragi Jurek, posljednjih je desetak godina bio član uredništva, a od nedavno i savjeta *Književne smotre*.

Osim što je bio utjecajan znanstvenik i profesor, Jurek je bio i veliki putnik, znatiželjan i otvoren čovjek: svojim je automobilom obišao gotovo čitavu Europu, a legendom su ovjenčana njegova istraživačka putovanja u Argentinu tragovima Witolda Gombrowicza. Osim toga, bio je istinski mentor, nimalo formalan, ali vrlo savjestan i temeljit, uvijek spreman na razgovor i pomoć. Svoj je profesorski *emploi* redovito dopunjavao prijateljskom gestom i željom za suradnju. Upoznali smo se još 1977. godine, kada je skupina zagrebačkih studenata poljskog jezika i književnosti – u okviru našeg prvog studentskog putovanja, na čelu s profesorom Zdravkom Malićem – otputovala na razmjenu sa studentima krakovske slavistike. Tog proljeća očarali su nas Krakov i Varšava, ali naročito je dojmljiv bio posjet krakovskoj polonistici gdje smo odslušali nekoliko zanimljivih predavanja mladog

asistenta Jarzębskog te njegova mentora, profesora Jana Błońskiego. Oba nastupa pamtim više po slikama, nego riječima, ali sjećam se da su bila posvećena Bruni Schulzu i Stanisławu Ignacyju Witkiewiczu: piscima koji, uz Gombrowicza, tvore kanon poljske književnosti 20. stoljeća.

Petnaestak godina kasnije, ujesen godine 1992., zajedno sa Stankom Andrićem organizirao sam u Studentskom centru u Zagrebu višednevnu manifestaciju pod naslovom *Dani cimetove boje*, posvećenu Bruni Schulzu, povodom pedesete obljetnice njegove smrti. Bio je to Zagreb iz doba rata i nametnute izolacije, a sama se organizacija tog „festivala“ oslanjala prvenstveno na entuzijazam organizatora i sudionika. Nekoliko dana govoriti o Schulzu u atmosferi ratne prijetnje – to nam se činilo kao hvalevrijedan protestni događaj. Među inozemnim sudionicima našao se tu i prof. Jarzębski kojemu nije bilo teško da kao vozač (!) prevali tih gotovo 900 km od Krakova do Zagreba, i doveze ekipu krakovskog Teatra Jarmarcznog na čelu s redateljem predstave *Iz života lutaka* Jasminom Novljakovićem, koja je sudjelovala na festivalu. Jurekova je znatiželja rado i lako prelazila granice, ali pritom nikada nije zaboravljao svoj temeljni poziv. Tada je, u okviru znanstvene sesije, govorio o Schulzu kao piscu i – filozofu. Njegov je nastup bio jedan od vrhunaca našeg malenog „festivala“, potvrđen prijevodom njegova prvog većeg šulcološkog teksta u posebnom broju *Gordogana (Vrijeme i prostor mita i mašte u prozi Brune Schulza; Gordogan, br. 36, rujan-prosinac 1992.)*.

Ratnim „krštenjem“ započela je naša dugogodišnja suradnja na relaciji Krakov – Zagreb. Gostujuća predavanja za studente i konzultacije sa zagrebačkim polonistima smjenjivala su se s izlaganjima na znanstvenim konferencijama i seminarima. Tako sam, na njegov poziv, godine 2004. sudjelovao u radu velike obljetničke konferencije pod naslovom *Witold Gombrowicz – naš suvremenik*. Tog ožujka u Krakovu govorio sam, na njegovu sugestiju, o gombrovičologiji Zdravka Malića. Naime, Jurek je bio jedan od onih koji su iznimno cijenili Malićev prilog nastanku i razvoju te naročite polonističke „discipline“. U *Književnoj smotri* objavili smo tada i prijevod njegova izlaganja (*Erotika i politika. Književna smotra*, br. 132–133, 2004). Na tragu Jurekovih interesa – u smjeru polonistike svjetskih horizonata – začela se ideja o široj prezentaciji djela Ryszarda Kapuścińskiego, reportera svjetskog glasa. Premda smo tada objavili, pored ostalog, i njegov članak o piščevu reporterskom umijeću (*Ryszard Kapuściński: reporterska radionica, Književna smotra*, br. 151, 2009), od te je ideje, nažalost, ostalo relativno malo.

Usljedilo je novo Jurekovo zagrebačko gostovanje: bilo je to 2011. godine na Drugim Malićevim danima, polonističkom skupu tada posvećenom Czesławu Miłoszu. Njegovo se izlaganje bavilo poljskom emigrantskom književnosti – odnosom trojice poljskih emigranata prema najvećem od njih, a objavljeno je pod naslovom *Mickiewicz i Gombrowicz, Mickiewicz i Terlecki, Mickiewicz i Miłosz: tri susreta (Stoljeće Czesława Miłosza)*. Zbornik radova s međunarodne znanstve-

In memoriam

ne konferencije *Czesław Miłosz – pjesnik između Istoka i Zapada, umjetnosti i ideologije*. Drugi Malićevi dani, Zagreb, 28. i 29. listopada 2011). No ono što pamtim bila su druženja u pauzama konferencije i zgode i nezgode naših gostiju među kojima su one Jurekove, po karakteru „gombrovičevske“, bile najsmješnije i najsimpatičnije. Sreli smo se zatim 2013. godine u Parizu na konferenciji posvećenoj Bruni Schulzu, a onda i u Krakovu: iako su, nažalost, ti naši susreti postajali sve rjeđi. Posljednji se dogodio u listopadu 2017. godine, u okviru konferencije *Apetit za književnost*, organiziranoj njemu u čast – u sklopu obilježavanja 45. godišnjice njegova djelovanja na Jagjelonskom sveučilištu. Tom prigodom, na oproštaju, Sveučilište mu je dodijelilo visoko odlikovanje, Srebrnu medalju Plus Ratio Quam Vis. Jurek je, kao i uvijek, bio elokventan i oštrouman – premda je već tada bio ozbiljno bolestan. U obrazloženju odlikovanja rečeno je, pored ostaloga:

teško bi se danas mogle zamisliti bilo kakve studije o Gombrowiczu, Schulzu i Lemu, i mnogim drugim modernim prozaicima koje se ne bi pozivale na zaključke Jerzyja Jarzębskog /.../ Kao istaknuti nastavljatelj svog učitelja Jana Błońskiego, profesor Jarzębski ne ograničava se na određenu istraživačku metodologiju, nego na sebi svojstven način briljantno povezuje različite jezike opisa književnosti.

U toj metodologiji, koja je i sama prekoračivala teorijske granice i koja je, zahvaljujući njegovoj iznimnoj erudiciji i intelektualnoj širini, pokretala nove interpretativne mogućnosti, krije se ključ za razumijevanje književnoznanstvenog i kritičkog utjecaja prof. Jarzębskog. Za njega je književnost uvijek i prije svega bila spoznaja – spoznaja Drugoga, a nadilaženje granica ustaljenih paradigmi pokretač njegove istraživačke pasije. Utoliko nam je i njegovo sudjelovanje u radu uredništva *Književne smotre* bilo značajno i blisko, a njegovo bogato iskustvo više nego dragocjeno. Na svim gestama prijateljstva, koje nije štedio, ostat ćemo mu zauvijek zahvalni.